

LORETA MAČIANSKAITĖ

Technikos objektai filologo kūryboje: Juozo Apučio pasaulėvaizdžio koordinatės

Anotacija : Straipsnyje tiriama Juozo Apučio kūryba siekiant suprasti jos skirtingumą nuo kitų sovietinio laikotarpio panašios tematikos kūrinių. Prisiminus rašytojo domėjimąsi technika, į jo kūrybą žvelgiama ieškant technikos objektų ir aiškinantis jų reikšmes. Aptariami keli Apučio prozos aspektai: technikos prietaiso ir žmogaus vidinio gyvenimo paralelė, kintančio pasaulio optika, santykis su transporto priemonėmis, požiūris į tradicines vertybes ir kaimo modernizaciją. Rašytojo prozoje modeliuojamas neįprastas pasaulio vaizdas atveria prielaidas mąstyti apie ypatingą jo prozos vietą lietuvių literatūroje, medijuojančią tarp gamtos ir civilizacijos polių.

Keliamas klausimas apie Apučio prozos komunikacinį paveikumą šių dienų skaitytojams, ieškoma jo prozos suvokimui tinkamų interpretacinių sąvokų.

Raktažodžiai: sovietmečio literatūra, Juozas Aputis, kaimo proza, gamtamokslinis kodas, Jurijus Lotmanas, pasaulio modelis.

Pirminė žvalgyba

„Jeigu šiandien koks pašalietis slapta pasiklausytų, ką kuluaruose kalba lietuvių kritikai ar šiaip kompetentingi literatai apie savo prozą, ir pasiklausęs mėgintų sudaryti pagarbiausiai tariamų vardų sąrašą, tai sąrašo pradžioje dažnai atsidurtų Juozo Apučio pavardė. Bet jeigu sąrašas būtų sudarinėjamas pasikliaujant straipsniais, pranešimais ar viešomis paskaitomis, tai šią pavardę tektų rašyti kur nors antrame dešimtuke“¹, – 1985 m. rašė svarbiausias sovietmečio Apučio kūrybos ekspertas Albertas Zalatorius.

1 Albertas Zalatorius, „Juozas Aputis: tarp aimanos ir vilties“, in: Albertas Zalatorius, *Prozos gyvybė ir negalia*, Vilnius: Vaga, 1988, p. 177.

Praėjus daugiau nei trisdešimčiai metų situacija priešinga: Aputis įrašytas į lietuvių literatūros kanono centrą, du kartus apdovanotas aukščiausiomis premijomis², paskelbta jo kūrybai skirta monografija³, apginta daktaro disertacija⁴, išleistas interpretacinių tekstų rinkinys⁵, be Apučio apsakymų nebeįsivaizduojama mokyklinė literatūros programa ar prozos vertimų antologija. O štai privačiuose pokalbiuose jau vyrautų kitos pavardės, išstūmusios Aputį į literatūros pasyvą prie sovietmečio modernizmo klasikų ir kaimiškosios tradicijos, kuriai daugelis iš jaunesnių generacijų abejingi, jei ne alergiški, nepaisant nuolatinių įtikinėjimų šios temos svarba nacionalinei kultūrai. Pati jo prozos stilistika daugeliui nebėra vertybė: iki galo neįtikina ir Zalatoriaus „autodisputai“⁶ mėginant apginti „minties ekskursus“ ir tiesioginį santykio su tikrove išsakymą⁷ kai kuriose Apučio novelėse (būtent dėl tokių abstrakčių samprotavimų Aputis tinka mokykliniams rašiniams, bet nebetinka subtiliau literatūrą nagrinėjantiems mokytojams).

Ne vienu atveju esame perėmę autoritetingų literatūrologų (Zalatoriaus, Petro Bražėno, Jūratės Sprindytės) nuomones, kartais – tiesiog formules, kaip brangų palikimą, kurio nebereflektuojame ir su pasitikėjimu naudojame, neieškodami kitų žiūros taškų nei „kaimo žmogaus likimas“ ar „žmogiškumas ir dvasingumas“. Įdomesni ir arčiau dabarties skaitytojų išlieka išeivijos kritikų Violetos Kelertienės⁸ ir Ilonos Gražytės–Maziliauskienės⁹ tekstai, pasiūlę Apu-

2 1986 m. Apučio kūryba įvertinta LTSR valstybine, 2005 m. – Nacionaline kultūros ir meno premija.

3 Petras Bražėnas, *Juozo Apučio kūryba*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2007.

4 Violeta Gedminienė, *Juozo Apučio poetika: Daktaro disertacija*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2005.

5 *Skaitome Juozą Aputį* (serija Teksto slėpiniai, Nr. 2), Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 1999.

6 Autodisputais Zalatorius vadina Apučio prozai būdingus samprotavimų intarpus; toks pokalbis su savimi charakteringas ir paties Zalatoriaus kritikos tekstams.

7 Žr. Albertas Zalatorius, „Žmogiškumas – kaip pilies akmenys“, in: Albertas Zalatorius, *op. cit.*, p. 305–307.

8 Violeta Kelertienė, „Įvadas knygai *Come into my time*“, in: Violeta Kelertienė, *Kita vertus*, Vilnius: Baltos lankos, 2006, p. 147–176. Vertė Rimas Žilinskas. Pirmąkart publikuota anglų kalba 1976 m.

9 Ilona Gražytė–Maziliauskienė, „Nužmoginimo temos variacijos Juozo Apučio novelėse“, in: Ilona Gražytė–Maziliauskienė, *Idėjų inventorius*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2004. Pirmąkart publikuota *Devintoji pradalgė*, 1976.

čio kūrybą interpretuoti egzistencialistinės literatūros kategorijomis, matyti ją *la condition humain* idėjinėje paradigmoje, jos nagrinėjimui taikyti socialinės kritikos ar postkolonializmo instrumentus.

Tačiau minėtieji kritikai ir kritikės priklauso paties rašytojo kartai ar atėjusiajai po jos, o štai gimę septintuoju dešimtmečiu ir jaunesni autentiško santykio su Apučio kūryba nėra paliudiję¹⁰.

Straipsnio autorė, atstovaujanti Apučio „vaikų“ kartai, užaugusi Vilniuje ir kaimą pažįstanti kaip turistė (prisimenant garsią Škėmos ištarmę¹¹), turėtų prisipažinti, kad ir ši tyrimą inspiravo ne specialus domėjimasis Apučiu, o jubiliejinė proga – 2016 m. minėtas rašytojo 80-metis. Dėmesį pritraukė vienas rašytojo asmenybės bruožas, iš esmės periferiškas literatūrai, – technikos ir meistravimo pomėgis. Ėmus skaityti Apučio kūrybą šiuo rakursu, netikėtai pasimatė, kiek daug joje mokslinio–techninio progreso figūrų ir terminų. Literatūrologinė vaizduotė provokavo mąstyti, kodėl taip yra ir ką tai reiškia. Remdamasi principine Algirdo Juliaus Greimo literatūrinės analizės nuostata, jog išraiškos ir turinio lygmenys visuomet esti susiję, ir būdama artima semiotikos mokyklai, savo tyrimo uždaviniu laikau atskleisti šių plotmių koreliaciją. Nesiekdama generalizuojančio aprašymo (objektą susiaurinsiu iki rinkinio *Gegužė ant nulūžusio beržo* ir kelių apysakų), „pilotiškai“ patyrinėsiu Apučio pasaulėvaizdį ir orientuosiuosi į tam tikrus leksinius figūratyvinius teksto elementus, o ne į vertybių atpažinimą, kurios, viliuosi, pradės aiškėti žvalgant. Pasaulėvaizdžio terminą vartosiu Juriiaus Lotmano apibrėžta reikšme, suprasdama jį kaip pasaulio modelį, realizuotą meninėje kalboje ir apimančią daug sluoksnių: ir mitologinį universumą, ir mokslinį modeliavimą, ir buitinį „sveiko proto“ pasaulį¹².

10 Gedminienė (g. 1966) ar Vygandas Šiukščius (1963–2006), šiek tiek rašęs apie Apučio *Skrudžėlyną Prūsijoje* (žr. Vygandas Šiukščius, *Mitopoetika lietuvių prozoje: Tekstų interpretacija*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1999, p. 48–58), bandė pritaikyti mitopoetinę žiūrą. Naratologiškai „Praradimo aidus“ nagrinėjo Nijolė Keršytė (Nijolė Keršytė, *Pasakojimo pramanai*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2017, p. 243–266), tačiau šie aspektai šiam tyrimui nėra relevantiški.

11 Antanas Škėma, „Apie kūrybinį procesą“, in: Antanas Škėma, *Rinktiniai raštai*, Vilnius: Vaga, 1994, t. 2, p. 501.

12 Юрий Михайлович Лотман, *Внутри мыслящих миров. Человек – текст – семиосфера – история*, Москва: Языки русской культуры, 1996, p. 296.

Svajonių lakūnas

„Svajonių lakūno popieriai“¹³ yra vieno Apučio apsakymų pavadinimas, bet taip galėtume apibūdinti ir visą jo kūrybą. Rašytojas augo tuo metu, kai dauguma jaunuolių svajodami apie ateitį save įsivaizdavo lakūnais „kur nors tolumoje šiaurėje, aereodrome“¹⁴, ir ši svajonė ne vienam liko vertybiniu pagrindu ir kriterijumi gyvenimo prasmingumo ir savo paties „kokybei“ tikrinti: „Kas, kad sėdėjome rudens laukuose, juk lėktuvai amžinai su mumis. Ir daug daugiau, negu lėktuvai.“ (G, 13) Klausinėjamas, ar vaikystėje nenujautė būsiąs rašytojas, Aputis teigė:

Bet kad viso šito nebuvo! Jei kada iš pamokų ir pabėgdavau, tai maklinėdavau su bičiuliu ir kaimynu Bronium Griškum paupiais ir pamiškiais, veikiau galvodamas apie vėjinius malūnus ir lėktuvus, kurių vienais metais buvau pritupdęs visą kiemą ir kurių vieno propeleris sukdamas skaudžiai paukštelėjo katinui per uodegą.¹⁵

Rašytojas yra užsiminęs, kad, norėdamas peršokti į metais aukštesnę klasę, su bičiuliu per vasarą papildomai mokėsi fizikos ir matematikos – tikėtina, kad tikslųjų mokslų šturmuojimas veikė besiformuojantį jaunų žmonių pasaulėvaizdį. Aputis prisipažino ir kad nepilnus vienerius metus – po vidurinės mokyklos – buvo užsikrėtęs „socializmo liga“ (M, 47). Nors pats rašytojas tai aiškina pasidavimu lygybės iliuzijai, spėtume, jog prisidėjo ir tikėjimas lygybės materiluoju pagrindu – mokslo technikos revoliucija, kurios laimėjimai po Antrojo pasaulinio karo darėsi akivaizdūs ir buvo plačiai pristatomi spaudoje (iš čia ir susižavėjimas aviacija: tuo metu kaip tik pradėta naudoti reaktyvinius lėktuvus).

13 Rašytojo našlė Virginija Aputienė prisimena: „Aputis buvo linkęs pakilti ir paskraidyti, brangino Dariaus ir Girėno žygį, o ant sienos kabėjo lakūnų senovinis paveikslėlis iš mano tėvų namų. Iš kur tie sparnai? Jis jaunystėje norėjo būti lakūnas, nors savo novelėje ‚Svajonių lakūno popieriai‘ leido pasišaipyti ir iš svajonių, ir lakūnų, ir popierių.“ Prieiga internetu: <https://www.15min.lt/kultura/naujiena/asmenybe/juozo-apucio-nasle-prisimena-kodel-rasytoja-trauke-traukiniai-ir-orlaiviai-285-639237> [žiūrėta 2016 06 14].

14 Juozas Aputis, *Gegužė ant nulūžusio beržo*, Vilnius: Vaga, 1986, p. 13. Toliau cituojant iš šio leidinio nurodoma santrumpa G ir puslapio numeris.

15 Idem, *Maži atsakymai į didelius klausimus*: Pokalbiai, esė, Vilnius: Alma littera, p. 10. Toliau cituojant iš šio leidinio nurodoma santrumpa M ir puslapio numeris.

Aputis visą gyvenimą išliko visokių geleželių mėgėjas, taisytojas ir neblogas vairuotojas, beje, sovietmečiu turėjęs net du „žiguliukus“ – vieną laikė Zervynose, kitą Vilniuje¹⁶. Rašytojas pats dirbęs daiktus, net baldus, turėjo namų sąlygomis neblogą staklyną (dalį įrankių, beje, paveldėjo iš Romualdo Granausko, taip pat buvusio neprasto meistro, M, 135). Kaip pats Aputis yra sakęs,

ką nors nutašyt, nuobliuot, sukalti sugebu ir labai mėgstu, tačiau dėl kokių didesnių išmanymų ar darbų tektų suabejoti. Tiesiai šviesiai: tokius mūsų kaime vadindavo mažvaikiais – knieti pažiūrėti, kaip, iš ko sudarytas koks daikčiukas, kad sužinotum, reikia išardyti, išmontuoti, o kai po to reikia sudėti?.. (M, 125)

Leono Paleckio-Kaktavičiaus klausinėjamas, ką veikiąs ir skaitąs, Aputis mini:

[...] ant stalo Šoblinskaitė, Čigriejus, Judita, Šikšnelis, Parulskis, Albertas, Jackevičius, Frazeologijos žodynas, rusiški atsiminimai apie Čechovą, „Metų“ naujusias numeris, „Spravočnik molodogo obmotčika električeskich mašin“ [rusų kalba: „Jau-nojo elektrinių mašinų apvijų vyniootojo žinynas“ – LM] (reikia žiūrėti, elektrinė savadarbė žoliapjovė ėmė streikuoti). (M, 129)

Polinkis meistrauti būdingas ir kitiems sovietmečio rašytojams: Granauskui ar Marcelijui Martinaičiui, mėgusiems medžio darbus, tačiau technikos prietaisų išmanymas ir mokėjimas juos taisyti jau liudija kitokį Apučio – ne „dievdirbių“ racionalumo – tipą.

Prietaisų metaforos

Aputis garsėjo ir ikikarinių lempinių radijo imtuvų kolekcija, kurios eksponatus pradėjo rinkti sulaukęs trisdešimties. *Lietuvos ryto* žurnalistui rašytojas pasakojo, kad karo metais, kai vokiečiai buvo uždraudę radijo imtuvus, išgirdęs gandą, jog kaimynas sode tarp obelų užkasė savo radiją, nesėkmingai pusę nakties to radijo ieškojo. Dar mažas būdamas ir pats, tiesa, nesėkmingai, bandė savo rankomis

16 Žr. <http://www.anarchija.lt/aktualijos/79-pasidaryk-pats/34581-rb-cepkeliai-zervynos-foto> [žiūrėta 2016 05 30].

pasigaminti radijo imtuvą, o „džiugiausia vaikystės akimirka – kai susitaupęs pinigų įsigijo pirmąjį kolektorinį radijo imtuvą ‚Komsomolec‘ ir įsijungęs išgirdo transliuojamus balsus“¹⁷. Išraiškiausia šiuo požiūriu yra novelė „Laikrodžio dužiai“, kurioje žinovai galbūt atpažintų paties rašytojo surinktų imtuvų kolekciją:

Žvilgsniu Benas užkliuvo už daugybės radijo aparatų, lyg dėžės sustatytų vienas ant kito, prisiminė visų jų istorijas. Štai tas, kurio mažytė skalės akelė – lyg varnėno namelio anga – spindėjo iš nubraižyto riešutmedžio paviršiaus, kadaise sukviėdavęs kelias Kauno gatves, garsas buvęs puikus, ir kai „Imperial“ savininkas pastatydavęs jį ant palangės ir paleisdavęs kokio Europos didmiesčio stotį, kur grodavo prieškarinius šlagerius, gatvėje stovėdavęs būrys klausytojų. Kai kas imdavęs net šokti. O štai šitas karo metais buvo slepiamas daržinėje, šiauduose, ir vienąsyk vokiečių kareiviai, ieškodami paslėptos kiaulės, durklu išvarė garsiakalbyje skylę, taip ir nepajutę, nes pataikė minkštai įdurti. Tas aparatas dar buvo įdomus, kad pelės, aptikusios vaško, nugrauzė vieno kontūro ritę... Nučiupinėti rankenėlių apskritimai kai kur buvo duobėti, nesunku įsivaizduoti, su kokiomis viltimis, iliuzijomis žmonės, pražioje burnas, klausėsi iš tų didelių apvalių burnų išlekiančių žodžių, girdėjo maršus, karo vadų komandas. Ne kartą tuose aparatuose yra strigęs konvulsiškas Hitlerio balsas! (G, 435)

Pateiktame pavyzdyje radijo aparatas yra reikšmingas ne tik dėl objektyvių daikto savybių, bet ir dėl to, ką jis simboliškai įkūnija – laiką, didžiąją istoriją, kuri metonimiškai apsieiškia pasakotojo vaizduotėje mažomis istorijomis iš Antrojo pasaulinio karo (ir prieškario) metų. Pasak medijų teoretiko Marshallo McLuhano, „radijas yra gili archajiška jėga, laiko saitas su tolimiausia praeitimi ir seniausia pamiršta patirtimi“¹⁸, „genties būgnas, natūraliai linkstantis į glaudų ryšį su įvairiomis žmonių bendruomenėmis“ – tokia radijo kaip medijos savybė akivaizdi ir cituotame šokių ar karo pranešimų aprašyme. Visgi apsakymo veikėjo santykis su radijo aparatais yra išorinis, neįtraukiantis asmeninės patirties, nors neabejotinai atveriantis vaizduotę, ir, žinoma, išduodantis jo paties nereflektuojamą ilgęsi ar, semiotiškai sakant, vertės objektą – pasaulį anapus namų. Sakinys prieš ką tik cituotą pasąžą baigiasi taip: „[...] lyg nuo posūkio jis imtų važiuoti kažkur kitur, į ką nors nauja ir nežinoma“ (G, 435).

17 Prieiga internetu: <https://kultura.lrytas.lt/-11864614121184953203-plunksnos-meistrus-u%C5%BEvald%C4%97-aistringi-pom%C4%97giai.htm> [žiūrėta 2016 05 23].

18 Marshall McLuhan, *Kaip suprasti medijas: Žmogaus tęsiniai*, Vilnius: Baltos lankos, 2003, p. 289.

Įdomesnis, t. y. intymus ir tiesioginis, santykis su radiju artikuliuojamas garsiojoje novelėje „Dobilė. 1954 metų naktį“. Radijas priklauso pasakojimo laiko dabarčiai, novelės diegetiniam pasauliui, o veikėjas su radiju bendrauja tiesiogiai įsitraukdamas į medijos informacinę sistemą – jų santykis panašus kaip skaitant knygą, o gal dar glaudesnis¹⁹. Vienas pirmųjų novelės epizodų vaizduoja jaunuolį Martyną, kenčiantį dėl motinos ligos ir bandantį atsiriboti nuo disforiškos aplinkos pasineriant į radijo transliacijos erdvę:

Martynas užsidėjo mažučio radijo ausines – ten pasakojo apie pasaulį ne už tos, priartėjusios, bet už labai tolimos, ir ne vienos, o kelių linijų, rėminančių ne jų dobilieną, o didelius saulės nušviestus plotus, kur skuba mažytės mašinos, skersai ir išilgai lekia traukiniai ir šokteli į orą iš dobilienuų ne žiogai, o maži žali lėktuvai. (G, 8)

Akivaizdu, kad Apučio kūryboje įprasta namų erdvė asocijuojasi su įtampos, pareigų ir apribojimo reikšmėmis, o veikėjų ieškojimai fokusuojami į pasaulį, kurį atveria radijo transliuojami audio-tekstiniai pranešimai. Radijo klausymasis yra vertybinis veiksmas: subjektas pasitraukia „kitur“, persikelia į medijos vidų, į utopinę erdvę, kur trumpam nutraukiama kasdienybė ir susijunginama su svajonėmis. Panašią schemą matėme abiejose komentuosiose novelėse, tačiau pirmoje novelėje „Laikrodžio dūžiai“ radijas veikė kaip kolektyvinė komunikacinė sistema, steigianti ir palaikanti bendruomenę, o antroje novelėje vyksta kokybinė informacijos transformacija, papildomos prasmės kūrimas, t. y. komunikacijos aktas iš dalies panašus į autokomunikaciją, aprašytą Lotmano²⁰.

Tačiau Apučio kūryboje radijas priklauso ne tik diegetiniam pasauliui, bet yra ir poetikos elementas, koncentruota erdvinė metafora. Pavyzdžiui, novelėje „Lietus“ iš ciklo „Ak, Teofili“ Aputis suformulavo jo mąstymui itin aktualią žmogaus vidinio gyvenimo ir radijo imtuvo paralelę. Prisiminkime situaciją: sugedus radijui jaunuolis Benas kreipiasi į inžinierius, kurie, pasitelkę visas schemas, nieko negali padaryti sakydami, kad tokį radiją jau padirbo fabrikas, tačiau Benas nepasiduoda, parsinešęs aparatą pats pasitiesia schemą ir imasi ieškoti gėdimo priežasties:

19 „[...] man lengviau užsimiršti su radiju nei su knyga“, – sako eilinis radijo klausytojas.“ Žr. *ibid.*, p. 286.

20 Jurij Lotman, „Apie du komunikacijos modelius kultūros sistemoje“, in: Jurij Lotman, *Kultūros semiotika*: Straipsnių rinktinė, Vilnius: Baltos lankos, 2004, p. 39–58.

Ir surado tą kliautį! Mažutėlaite, tačiau esminę – sukeisti buvo tikrai du laideliai; sakysim, jeigu vienas buvo prilituotas prie dešinės lempos kojėlės, tai turėjo būti prie kairės, o kitas prie dešinės. Kad užblerbė, kad užgrojo! [...] Iš to mažo atsitikimo ir moralas: neieškokim sušilę didelių kliaučių – jos matyti bet kur ir bet kada; mažosios verčia viską aukštyn kojomis. Netikėkim, jei kas sako skirijis dėl to, kad neatitiko charakteriai, netikėkim, jei kas sako ir rašo, kad tas kūrinys netinkamas liaudžiai, nes ji jo nesupranta, netikėkim, jei kas veržte veržiasi karjeros laiptais, drąsiai visiems šaukdamas, kad nieko jis daugiau nenori, tikrai daryti gera kitiems... Ne, viskas yra daug paprasčiau, viskas turi daug menkesnę, mažesnę priežastį: ne prie tos kojėlės prilituotas koks nors laidas!.. (G, 60)

Panašių pasakymų, kur vidujybė (kartais ir sociumas) įvaizdinama technikos prietaisų figūromis, gausu visoje Apučio kūryboje ir *Mažuose atsakymuose į didelius klausimus*. George'o Lakoffo ir Marko Johnsono studijoje „Metaforos, kuriomis gyvename“ tokia techninio objekto ir žmogaus analogija vadinama ontologine metafora, tiksliau sakant, tai metafora iš serijos „psichika – tai mašina“ (*the mind is a machine*)²¹. Ši metafora Apučio kūryboje įgyja naujų turinių, įimdama sąžinės, teisingumo ar moralinio jautrumo reikšmes.

Norėjęsi klausti autoriaus, ar šis „moralės detektorius“ gali patirti kokių transformacijų, išskyrus gedimus ir dezintegraciją, ar už jį atsakingas žmogus tėra tik jo talpykla. Komentuodamas novelę „Vieniša sodyba“ Zalatorius svarstė, kad tas „subtilaus stiprumo įtaisas“ žmogui nėra duotas visiems laikams, ir ne visų jis vienodas. Gal jis ir duotas, bet jį reikia palaikyti ir tobulinti“²². Panašu, kad pats autorius, priešingai nei kritikas, dėl galimybės „įtaisą“ tobulinti ar taisyti, jeigu jis sugenda, nebuvo nusiteikęs optimistiškai. Apysaka *Rudens žolė* pasakoja apie daktaro Beno bandymus atlaikyti jį užplūstančią tamsumą ir rezignacinę pasirinkimą eiti į psichiatrinę ligoninę kaip į amžinos izoliacijos ir pragaišties vietą. Veikėjas net nesvarsto prielaidos, kad įmanoma mokslo priemonėmis padėti dvasios ligoniui, kad medicina, mokslas, kuriuo jis pasitiki, galėtų sugedusį psichikos įtaisą remontuoti. Žinoma, tokią nuomonę lėmė ir gyvenamojo laiko patirtis (sovietinę psichiatriją sukompromitavo prievartinis disidentų hospitalizavimas), tačiau išvelgtume ir paveldėtą romantizmo, psichikos

21 George Lakoff and Mark Johnson, *Metaphors We Live By*, London: The University of Chicago press, 2003, p. 27–29.

22 Albertas Zalatorius, „Žmogiškumas – kaip pilies akmenys“, p. 302.

ligą traktuojančio kaip neatšaukiamą lemties nuosprendį, idealizuojančio genijaus – bepročio tapatybę, tradiciją.

Technikos figūras Aputis naudoja nusakyti ir kitoms dvasinio gyvenimo raiškoms: atminčiai („laikas apsuka žiūronus antru galu“, M, 77), valiai („pajunti savyje tokią spyruoklę“), kūrybai ar teorijai („ne ten įsuko varžtelius“), meilei („magnetinis laukas tarp vyro ir moters“). Tai yra gana nusistovėjusi, netgi užkalkėjusi XX a. antros pusės metaforika, tačiau Apučio tekstuose jos neįprastai gausu, ir tai liudija apie rašytojo kitoniškumą, jo modeliuojamo pasaulio vaizdo techninį ar gamtamokslinį kodą.

Kintančio pasaulio optika

Apučio prozoje pasaulis dažnai iškyla matomas sunkvežimio vairuotojo akimis, kaip kad chrestomatinėje novelėje „Nesmagu, kad liekat vienas“; prasidedančioje vakarėjančio peizažo vaizdu:

Už nugaros liko vėsi, saulės nušviesta, tačiau jau blėstanti dangaus skiautė, kurią matydavo veidrodyje, kai pakildavo į kokį kalnelį. Ji siaurėja labai greitai, jis pagalvojo, kad panašiai siaurėdama išnyksta juosta televizoriaus ekrane, kai nuspaudi mygtuką. Kartu su besibaigiančiu rausvai geltonu dangaus ruožu už nugaros, už sunkių mašinos ratų ėmė liktis visa praėjusi diena, pilna žodžių ir žmonių. Priekyje artėjo miškas, kurį jau ryškiai užklojo ateinančio vakaro sparnas, įstrižai kertamas šalto lietaus lašų. Priešais atlekiantys sunkvežimiai jau turėjo užsidedgti šviesas, pasitikdami jį, mirkčiojo, šviesos žibėjo bailiai, negalėdamos įsipleiksti, nes to daryti dar neleido bebaigianti aušti diena.²³

Vaizdo aprašymui charakteringa nuolatinė dinamika: keičiasi ir pats kelias (judėjimas horizontale pereina į kilimą ir leidimąsi), ir žvilgsnis (nuolat žvilgčiojama į veidrodėlį, žiūrima į priešpriešiais važiuojančias mašinas). Tradicinėje kaimo gyvensenoje žmogus eina pėsčiomis arba važiuoja vežimu lyg sulėtintame filme, įsižiūrėdamas į tolimus ir artimus objektus. Sunkvežimio vairuotojo patyrimas nėra įprastai tolydus, o diskretus, trūkčiojantis, jo pamatytas vaizdas

23 Juozas Aputis, *Keleivio novelės*, Vilnius: Vaga, 1985, p. 69.

apsakyme „sumontuojamas“ iš atskirų, skirtingais rakursais fiksuotų kadru²⁴ ir tai, palyginti su ankstesne epocha, yra jau ontologiškai pakitęs buvimo pasaulyje būdas. Apie pasaulio neintegralumą Apučio kūrinuose „kalba“ ir kitos joslės, ypač jeigu aprašomos situacijos, susijusios su sovietine ideologija, kuri Apučio interpretacijoje yra diskursas be referento, t. y. „tuščių“ frazių sanaupa.

Novelėje „Tik Tik Tik“ sunkvežimius, vykstančius skirtingais tikslais (jų maršrutą sudaro trumpų atkarpų junginiai), lydi propagandinės kalbos, transliuojamos iš garsiakalbių, kurie išdėstyti nevienodais atstumais ir dėl to dalies tekstų neįmanoma išgirsti. Propagandinis diskursas suyra į atskirus segmentus, o šie komunikaciniai trukdžiai sudaro sąlygas rasti netikėtam realumo efektui, sakymo ir pasakymo sutapimui, kuris atpažįstamas kaip nuolatinio melo demaskavimas:

Bet greitų mašinų šoferiai lyg kelialapius patys užpildydavo praleistus tarpus ir apytikriai suprasedavo. Na, paklaida, žinoma, šokia tokia galėdavo įsibrauti. Bet ar įmanoma jos išvengti? Šiaip jau esmę vis tiek pagaudavo. Pavyzdžiui, mašinoms kriokiant pro ežerą ir pušyną, šoferiai išgirdavo: „Nutiesim kelius...“ (čia pasipainiodavo stulpai be garsiakalbių ir mažais medeliais apšodintas plento tarpas), o galinėj stoty juos pasitikdavo žodžiai: „pirma laiko“; – ir kriokiančių mašinų šoferiai vaipydamiesi žiūrėdavo į laikrodžius: darbai nesiskyrė nuo žodžių! (G, 151)

Galima sakyti, kad Aputis bene pirmasis lietuvių literatūroje pradėjo modeliuoti pasaulį iš sunkvežimio šoferio perspektyvos²⁵, ir tai atvėrė kažkokį bent lietuvių literatūrai naują suvokimo aspektą (iš dalies įvaizdino tai, apie ką yra rašęs Jeanas Baudrillard'as, nagrinėdamas automobilio ir žmogaus santykį, pvz. kentaurizmą²⁶). Automobilio ir vyro junginys kaip šių dienų kentauras lietuvių literatūroje bene pirmiausia pasirodė Antano Škėmos *Baltoje drobulėje* (taip kalbama apie protagonisto konkurentą, jo mylimosios vyrą). Apučio kūryboje kentaurizmas yra intymus, sujungiantis savininką su transporto priemone ne tiek džiaugiantis greičiu ir jėga, kiek ją remontuojant, būnant jos erdvėje („tas senas laužas – visas jo džiaugsmas. Ir nepabosk – nuo ryto iki vakaro po ma-

24 Žinoma, lygiai važiuojant tuščiu keliu patyrimas greičiausiai bus tolydus, bet šį kartą mums aktualu tai, kas aprašyta Apučio novelėje.

25 Vairuotojus vaizdavo ir kiti rašytojai, pvz., Raimundas Kašauskas, bet kaip tik Aputis šoferių regos perspektyvą kai kuriose novelėse renkasi kaip pasaulio matymo tašką.

26 Jean Baudrillard, *Le système des objets*, Paris: Gallimard, 1968, p. 94.

šina palindęs“²⁷). Apučio prozos vairuotojo santykis su savo mašina artimas važnyčiotojo santykiui su arkliu: sunkvežimiai yra ne plaunami, o prausiami, jų lempos vadinamos akimis, itin asmeniškai kalbama apie motorą: jis čiaudi, kosti, dūsta, springsta, pavargsta; vairuotojai (ne tik sunkvežimio, bet ir lengvųjų automobilių) dažnai bando kūniškai padėti gendančiai transporto priemonei, linguoja kartu su ja, palinksta virš vairo ar kažkaip kitaip su savo mašina susijungia. Pats važiavimas (tokių aprašymų gausu) neretai pateikiamas kaip savarankiškas transporto priemonės judėjimas suteikiant negyvam objektui subjekto statusą ir jį vairuojančiojo intencijas: „sena mašina plėšėsi į tą pusę, kur jau baigė leistis saulė.“²⁸

Apučio apsakymuose jau pasirodo ir televizorius. Šis objektas (žinoma, tuomet naudoti kineskopiniai televizoriai) domino autorių ne dėl transliuojamo turinio ar kaip gerovės ženklas, bet dėl tam tikrų techninių savybių. Televizorius Apučiui tampa kasdienybės transfigūracijos priemone. Antai minėtame apsakyme „Tik Tik Tik“ saulėlydžio horizontas palyginamas su linija, atsirandančia išjungiamo televizoriaus ekrane. O štai novelėje „Svajonių lakūno popieriai“ nakties regėjimo gretinimas su neraiškiu gendančio televizoriaus vaizdu ne tik perkoduoja įprastą matymą, bet ir išreiškia veikėjo jausmų dviprasmiškumą (jaunuolis pasamdo vairuotoją parvežti malkas, o vėliau yra įtraukiamas į naktines kopūstų vagystes). Patekęs į neadekvačias aplinkybes, veikėjas tarsi susvetimėja, o jam atgrasią vagystę patiria kaip realaus ir televizinio pasaulio vaizdo dvilypumą:

Aš nežinau, ar man pasivaideno, bet mačiau lyg blogame televizoriaus ekrane mirgant kažkokias ištįsusias figūras visuose keturiuose kopūstų lauko kampuose... nebūčiau pabūgęs visokių jo raktų ir gelžgalių, bet blogas televizoriaus ekranas vėl buvo čia ir šešėliuoti sargybiniai. (G, 15–16)

Technikos objektai – radijai, transporto priemonės, televizoriai – Apučio kūrinuose dažnai genda, bet technikos netobulumas tik pastiprina jų žmogiškąsias reikšmes ir analogijas.

27 Juozas Aputis, *Tiltas per Žalpę*, Vilnius: Vaga, 1980, p. 125.

28 *Ibid.*, p. 129.

Kelionės ir transportas

Kaip minėta, populiariausias Apučio veikėjų keliavimo būdas – sunkvežimiai. Beje, autorius niekada nerašo variklis, o tik motoras, nesako sunkvežimio vairuotojai – tik šoferiai. Važiavimas sunkvežimiu atstovautų tarpinei pozicijai tarp važiavimo vežimu ir lengvąja mašina. Lengvieji automobiliai kaimo žmonėms dar yra gana svetimas daiktas: jie atvažiuoja iš miestų kartu su „džinsuotais praeities mylėtojai“, provokuojančiais vaidinti praeities mylėtojus ir kaimiečius, todėl pasakotojui bei daugumai veikėjų nekelia pasitikėjimo²⁹.

O štai sunkvežimio šoferiai yra savi, jie įgyja daug naujų funkcijų – ir pagalbininko, ir guodėjo, ir (kartais) kenkėjo.

Dar viena specifiškai aputiška transporto priemonė – traktoriai. Jie irgi sugyvinami, dažnai asocijuojami su šernais ar turi kitų neigiamų konotacijų, tačiau traktoriai gali būti ir pakankamai „simpatiški“, juolab juos valdo tos pačios bendruomenės atstovai – kaimynai, giminaičiai, tad iš jų galima tikėtis pagalbos ar naudos. Novelėje „Griškėlis šienauja dvi savaites“ kaimiečiai vežimu vyksta į stotį pasitikti moterų, grįžtančių iš miesto, o vienas veikėjas – vienakis mūrininkas – sėda ne į vežimą, o į traktorių. Traktorininkas Narcizas pyksta, nes traktoriaus kabinoje vietos yra tik vienam žmogui, bet šis teisinasi, kad jam labai patinka technika, ir traktoristas nusileidžia (G, 211). Važiuoti traktoriumi šiek tiek panašu kaip važiuoti vežimu, bet tai jau pranašesnė transporto priemonė, tad natūralu, kad šalia traktorininko sėdasi mūrininkas, o ne eilinis kolūkietis.

Atskiros studijos reikalautų geležinkelių ir traukinių semantikos aptarimas Apučio prozoje. Šį kartą apsiribosime teiginiu, kad traukiniai svarbesni kaip pokalbių, susitikimų erdvė, o ne kaip technikos objektai³⁰. Tokių traukinių, kokie važinėja Apučio sukurtame pasaulyje, jau nebėra mūsų dienų tikrovėje, tad šitos tematikos novelės, kaip ir daugelis kitų, turi ne tik meninę, bet ir etnologinę antropologinę vertę. Apučio tekstai tolsta nuo savo skaitytojų laike sukurdami savotišką retro ar senoviškumo efektą. Tai šiuos tekstus daro dar patrauklesnius ir didina jų komunikacines galias.

29 Zalatorius įžvalgiai pastebėjo, kad apsakyme „Susipažinimas su žilgalviu senuku“ domėjimosi senove „sceną vainikuoja tokia detalė: ūsočius, taip žavėjęsis kaimo taurumu, staiga klausia Vinculio: „Kaži – kaip su mašinėle: ar nuimti veidrodį, ar ne?“. Žr. Albertas Zalatorius, „Žmogiškumas – kaip pilies akmenys“, p. 312.

30 Dažnas motyvas – žūtis ar sužalojimas po traukinio ratais ir su tuo įvykiu susiję moraliniai pasirinkimai – lieka už šio tyrimo ribų.

Dvigubas dvilypumas

Lietuvių kritika jau yra pažymėjusi Apučio prozos dvilypumą. Tarkim, Maziliauskienė teigė, kad, pabrėždamas gamtos ir technikos antagonizmą, Aputis nesiekia grįžti prie romantiškai supaprastintos praeities, nors puikiai suvokia technologinės pažangos pavojų žmogui³¹. Sprindytė pastebi Apučio požiūrio alternatyvumą: jo veikėjai bene pirmieji pajuto stiprų dvasios alkį stabiliam kaimo būties rate: „kas anksčiau atrodė idilė, dabar atrodo rutina.“³² Pritardami Sprindytei, siūlytume atsisakyti Aputį vadinti kaimo rašytoju arba bent patikslinti – „miesto rašytojas, rašantis apie kaimą“. Kritikių nusakytos Apučio kūrybos savybės pirmiausia apibūdina tematiką ir veikėjus, tačiau įdomu, kad minėtasis gamtos-technikos, kaimo-miesto žmogaus dvilypumas būdingas pačiam pasakotojui ir jo kuriamai vaizduojamo pasaulio sampratai, kitaip sakant, šis dvilypumas formuoja pasaulėvaizdį. Charakteringa šiuo požiūriu viena dienoraščio ištrauka:

[1980] Kovo 26 d., trečiadienis. Šiąnakt sapnavau tokį sapną: rodos, buvau Balčiuose, prie savo namų (kurių jau nebėra), atvažiavo kažkokia mašina – lyg tokia, kur voluoja plento asfaltą, jos visi keturi ratai kaip volai. Kad ji pasileido per bulves, taip gražiai ištaikydama tarpuvagiais! Ir dar, rodos, ji buvo kaip arklys, vis graibstėsi paėsti. Paskiau ji važiavo pro Rimydžio krūmus, o aš – savo mašinoje, jos buvo pirmenybė, bet ji parodė, kad pirmiau važiuočiau aš, bet aš nevažiavau. Netoli Rimydžio mašina sustojo, šoferis pasakė, kad čia gera žolė arkliai pasiganyti. Aš sutikau.³³

Galima manyti, kad kūrybos pradžioje autoriaus santykį su technikos objektais stipriai veikė gamtamokslinis diskursas (beje, gana primityviai skleistas žiniasklaidoje ar mokyklų vadovėliuose), palaikantis iliuziją, kad visata ir istorija racionaliai paaiškinama. Išimtį sudarytų karo metų vaikystės patirtis atskleidžiantys tekstai, tarp kurių šiuo aspektu įdomiausia apysaka *Prieš lapų kritimą* (ten sukuriamos analogijos tarp kumeliuko spyrio berniukui į smilkinį ir šį įvykį

31 Ilona Gražytė-Maziliauskienė, *op.cit.*, p. 94.

32 Jūratė Sprindytė, „Kaimo žmogaus vaizdavimas prozoje“, in: *Amžininkas literatūroje*, Vilnius: Vaga, 1988, p.45.

33 Juozas Aputis, „Iš dienoraščių“, prieiga internetu: <http://www.tekstai.lt/rss/806-2016-m-nr-05-06-gegu-birelis/8182-juozas-aputis-is-dienorasciu-19691990-m> [žiūrėta 2016 04 27].

„kataforizuojančio“ ankstesnio kuliamosios mašinos aprašymo³⁴ ir vėlesnių bombų sprogimų scenų). Apysakoje *Skrudėlynas Prūsijoje* (rašyta 1967 m.) kuliamosios vaizdas „įdarbinamas“ kognityvinei veiklai, būtent, veikėjo mąstymams apie lemties variantus figūratyvizuoti: „sėdi didžiulio tekinio centre, visą laiką sukiesi aplink, kaip tas arklių varovas, kai atsisėda kuliamosios maniežo viduryje ir visą dieną važiuoja ir važiuoja.“³⁵ Originalų siekį sujungti techniką, religiją, istoriją ir patirtį atpažįstame bažnyčios varpinės laikrodžio taisymo scenoje, kai istorijos mokytojas Joris laikrodžio ašį tiesina geležiniu kryžiumi, išlaužtu iš kapo, vėliau tuo tikslu panaudoja savo geležinį protezą.

Vėlyvesnėje kūryboje Aputis darosi vis mažiau „inžinieriškas“; gamtamokslinis kodas jo kūriniuose po truputį praranda reikšmingumą. 2004 m. Peleckio-Kaktavičiaus klausinėjamas Aputis atsako, jog „įsitikinimai keičiasi, kaip keičiasi po nudegimo oda, [...] didėja trauka prie pradmenų. Civilizacijos technologijų pataikavimai žmogaus kūnui pašėlusiu greičiu tolina žmogų nuo gamtos ir dvasingumo, dėl to siela katastrofiškai tuštėja, šaukdama arba sprogimų, arba negyvenamos salos“: (M, 105) Panašiai jis samprotauja ir grožinėje kūryboje, pvz., apsakyme „Ratu palei ežerus“: „Esame suskilę kaip atomas, – mąstė jis. – Esame nekategoriški, kiekvienas mūsų darbas ir veiksmas tik akimirkos plykstelėjimas [...] ką pastatysime mes, kosmoso dulkių aparatuose skraidantys dvasios pigmėjai?“ (G, 283) Sąsaja su gamtamoksliniu diskursu išlaikoma, tačiau modeliuojamas pasaulio vaizdas jau visai kitoks: „svieto laikrodžio“³⁶, įtaiso, techninio aparato figūras keičia sprogimų, plykstelėjimų vaizdiniai.

Tvarkos poetika

Interviu Valdui Kukului 2005 m. Aputis yra taip išsitaręs:

[...] Bučys apie mano noveles yra užsiminęs kaip apie konstruktyvias, be to, grafikos išminčius Repšys man ekslibrisą „išgrafikavo“ su visokiom koordinatinių linijom... Sakė, tavo tose knygose viskas kaip atmatuota! (M, 139)

34 Idem, *Tiltas per Žalpę*, p. 21–22.

35 Idem, *Skrudėlynas Prūsijoje*, Vilnius: Vaga, 1989, p. 204.

36 Žr. Apučio apsakymą „Horizonte bėga šernai“.

Galima, žinoma, ginčytis, ko daugiau Apučio kūryboje – lyrikos ar vadinosios fizikos, tačiau neabejotina, kad racionalaus konstravimo būta nemažai. Pats rašytojas puikiai jautė logikos ribas bandydamas suprasti žmogų ir šias savo mintis perdavė pasakotojui iš novelės „Vieniša sodyba“ :

Galima išmokti labai gerai lošti biliardą, taip apskaičiuoti smūgius, kad tiksliai žinotum, į kurį kampą ir kurį lizdą įkris rutulys, tačiau lazda sudavęs žmogui neapskaičiuosi jo kritimo kampo, o juo labiau nepadėsi to žmogaus iš naujo ant žalios gelumbės ir nebeprisitaikysi iš naujo suduoti lazda. (G, 264–265)

Apučio prozoje kartais modeliuojamos tokios situacijos, kurių pasakotojas negali išspręsti, ir tuomet prabylama retoriniais klausimais: „Ką daryti, nuogomis rankomis susidūrus su geležimi kaustyta niekšybe“ (G, 470) arba „kodėl taip dažnai tuos, kurie savo vikšrais negailestingai važiuoja per mūsų nugaras, paliekame nejudinę, priimame kaip savaimę privalomus [...]?“ (G, 280)

Gamtamokslinis pasaulio modelis tokiuose tekstuose išnyra į paviršių ir atrodo, kad literatūra pralaimi kartu su juo. Bet, kaip matome, Apučio kūryboje gausu netikėtų proveržių ar bandymų išsiveržti iš racionalumo schemų – medijuojant tarp gamtos ir civilizacijos, „sugyvinant“ techniką ir pasiūlant netikėtą technikos prietaisų optiką, steigiant naujo tipo intermedialumą.

Būdamas „meistraunas žmogus“ Aputis meistrautojo talentą parodė ir prozoje, ne kartą užčiuopdamas tai, kas išsprūsta iš schemos, aptikdamas ne ten priklijuotą laidelį ir taip įrodydamas esąs ir sielų inžinierius, kaip būdavo sakoma tais „tolimais“ laikais. Tačiau Aputis nesiribojo tik „sielos inžinierija“, atskirų įvykių ar jausmų analize, o siekė kurti universalų pasaulio vaizdą. 2008 m. Virginijaus Gasiliūno klausinėjamas rašytojas yra taip kalbėjęs:

Jaučiu, kad man geriau sekasi noveles rašyt. Mat romane vis tiek didesnę ar mažesnę laiko gabalą turi įspraust į tam tikrus rėmus. Tuose rėmuose turi būt intrigų, turi būt susikirtimų, dinamikos, nes kitaip bus neįdomu skaityti, o aš nesu iš tų žmonių, kuris labai sugebėčiau gyvenimą įrėmint, man netelpa, nesiduoda.³⁷

37 „Visa Juozo Apučio teisybė. Apie romanus, noveles, jaunystės laikus ir kita“ [Virginijaus Gasiliūno pokalbis su Juozu Apučiu], prieiga internetu: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2016-09-07-visa-juozo-apucio-teisybe-apie-romanus-noveles-jaunystes-laikus-ir-kita/148587> [žiūrėta 2018 04 28].

Norą kurti begalinį pasakojimą išduoda Apučio pomėgis jungti noveles tarp savęs kartojant personažus tais pačiais vardais, o būties nenutrūkstamumo koncepciją akivaizdžiausiai paliudijo paskutinė knyga *Vieškelyje džipai*, kur senos novelės papildytos jų pratėsimais, vadintais „atverstinėmis novelėmis“.

Vietoje išvadų. Žvelgiant pirmyn

Apučio kūryba palieka nemažą klausimų, į kuriuos šis tyrimas nesiima atsakyti, tačiau jų prasmingumas ir aktualumas neabejotinas. Manychiau, kad dar ir dar kartą atrandant Aputį, verta būtų išsižiūrėti į plastinį jo tekstų lygmenį, tirti veikėjų vidinių pojūčių ir judėjimo erdvėje koreliaciją, ritmą, tempą, bandyti suprasti jo pasakojimo tolydumo ir diskretiškumo paradoksalią jungtį, mąstyti apie Apučio pasakojimo modernumą, gretinti jį su kitos tematikos modernizmo autoriais – Škėma ar Jurgiu Savickiu.

Žvelgiant iš laiko nuotolio, Apučio novelės darosi vis įdomesnės ne savo koordinacių grafikais, o netobulumu, ypatingu daiktų matymu, kuriam nusakyti galima pasitelkti rusų formalisto Viktoro Šklovskio literatūrologijoje įdiegtą sukeistinio terminą. Sukeistinio principas taikytinas ne tik Apučio tekstų imanentinei analizei, bet ir jų percepcijai (atsiejus šias noveles nuo mimetinio atpažinimo ir įsijautimo, jų meniškumo efektas patiriamas nepalyginamai stipriau). Pripažįstant, kad šiuolaikinį skaitytoją kartais erzina aptariamų kūrinių siužetų statiškumas, intrigos nebuvimas, galima teigti, kad tai susiję su specifiniu mąstymo būdu, kurio neperpratus Apučio proza liks svetima. Lotmanas yra aiškinęs, kad pagal vidinę sandarą skirtingi du tekstų tipai: 1) mitus generuojantys, pasaulio tvarką aprašantys, 2) pasakojantys apie naujienas, įvykius, ekscesus, tvarkos suardymą, t. y. linijiniai, istoriniai siužetai³⁸. Apučio proza kuriama kaip „mitologinis“ pasakojimas, bandymas struktūruoti, atskleisti analogijas, tolydumą, cikliškumą. Chaotiškame ir destruktiviame XX a. vidurio ir XXI a. pradžios laike Aputis prisirišė misiją taisyti „išgverusią gadyne“, nenujausdamas, kad sukurs savo pasaulio mitą.

Gauta 2018 05 02

Priimta 2018 05 30

38 Jurij Lotman „Siužeto kilmė tipologiniu požiūriu“, in: Jurij Lotman, *op. cit.*, p. 281.

Technical Objects in the Writing of a Philologist: The Coordinates of Juozas Aputis's Worldview

S u m m a r y

The author of this article explores how the prose of Juozas Aputis differs from Soviet-era works that dealt with similar themes. Recalling Aputis's interest in technique, she examines its role in his works. The author of the article explores several aspects of Aputis's prose: parallels between literary techniques and a character's personal, inner life; shifting perceptions of the world; connections to vehicles; and attitudes toward traditional values and the modernisation of rural life. The unusual view of the world modelled in Aputis's prose opens up possibilities for reflecting upon Aputis's unique role in Lithuanian literature as a mediator between the opposing poles of nature and civilisation. The article calls into question the stereotypical view of Aputis as an author of rural life and suggests that his work can also be viewed within the context of Modernist literature – that Aputis can be seen as breaking with tradition not only in terms of ideas but in the figurative and stylistic aspects of his writing. At the end of the study the article raises the question of Aputis's potential for reaching contemporary readers and recommends that the interpretive concepts of defamiliarisation and mythical narrative be applied to his work.

Keywords: Soviet-era literature, Juozas Aputis, village prose, natural sciences code, Juri Lotman, world model.
